

Region Sörmlands biblioteksplan 2024–2027

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Läsanvisning	6
Inledning	8
Biblioteksplanen samlar Region Sörmlands biblioteksresurser	8
Vi utvecklar Sörmland – genom våra bibliotek	9
Användarna och hållbarhet är perspektiv i planen	10
Här har vi samlat några av de viktigaste styrdokumenterna	12
Biblioteken i Sörmland	14
Regionens bibliotek	14
Dammsdalskolan	14
Öknaskolans naturbruksgymnasium	14
Eskilstuna folkhögskola och Åsa folkhögskola	14
Biblioteksutveckling Sörmland	15
Sörmlands museum	15
Sjukhusbiblioteken i Sörmland	15
Bibliotek i annan regi	15
Samhällsutmaningar är biblioteksutmaningar	17
Människorna som bor och arbetar i Sörmland	17
Ojämliga livsvillkor i Sörmland	20
Biblioteken gör skillnad	22
Nästa steg	25
Strategiska förflyttningar 2024–2027	25
Förflyttning 1: Från sporadisk dialog till hållbar samverkan	25
Förflyttning 2: Från fokus på biblioteket till fokus på människors liv och behov	26
Förflyttning 3: Från fysiska rum till stärkta arenor för demokrati	26
Förflyttning 4: Från fokus på böcker till fokus på läsning och lärande	26
Bibliotekssamverkan för ett hållbart Sörmland 2030	27
Bibliotek inom skola och utbildning	29
Bibliotek som arbetar med professionsutveckling och professionsstöd	31
Genomförande och uppföljning	33
Biblioteksplanen följs upp årligen i varje verksamhet	33
Gemensam uppföljning i halvtid	33
En process med fokus på samarbete	34
Processen för att ta fram biblioteksplanen	34
Avrundning	35

Förord regional biblioteksplan Sörmland 2024–2027

I en tid med många, stora och snabba samhällsförändringar är långsiktig planering både oundgänglig och utmanande på samma gång. I den här regionala biblioteksplanen har vi försökt skapa ett styrdokument, ett hjälpsamt verktyg, som inte begränsar eller skapar hinder när det oförutsedda och oväntade inträffar men håller fast vid riktning och mål. Stabil flexibilitet, lyhörd beslutsamhet och tillitsfull gemenskap över uppdrags- och verksamhetsgränser är inte motsatspar utan förutsättningar för varandra, och vår förhoppning är att den här biblioteksplanen ska kunna bidra till det. Högrävande och ambitiöst kan tyckas, men det är med en stor portion ödmjukhet vi undersöker om våra formuleringar fortfarande kan upplevas som relevanta även om drygt fyra år. Biblioteksverksamheterna inom Region Sörmland skiljer sig från varandra på nästan alla tänkbara sätt. Funktion, uppdrag, resurser och målgrupper är olika, men de lyder alla under skrivningarna i Bibliotekslagen (2013:801).

Gemensamt för alla bibliotek inom det allmänna biblioteksväsendet är att de ska:

- "verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning"
- "främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrig"
- "finnas tillgängliga för alla."

Dessa skrivningar förenar och guidar samtliga biblioteksverksamheter som denna plan innefattar, och även flera av verksamheternas målgrupper och samarbetsparter.

Eftersom även en lagstadgad riktning kan utmanas och ifrågasättas är dialog, relationer och samverkan en god grund för att kunna hålla fast vid ett uppdrag även om det uppstår turbulens. Därför är samverkan ett begrepp som genomsyrar denna biblioteksplan, och därför är tillvägagångssättet att ta fram den här biblioteksplanen lika viktig som planen i sig själv.

Stort tack till alla biblioteksmedarbetare som deltagit i workshops, samtal, intervjuer och undersökningar. Stort tack till er som kommit med utifrånsperspektiv på användarcentrering och hållbarhet, och sist men verkligen inte minst ett stort tack till er i arbetsgruppen som klokt och strukturerat reflekterat och formulerat.

Hanna Rasmussen

Verksamhetschef för Biblioteksutveckling Sörmland

December 2023

Sammanfattning

Region Sörmlands biblioteksplan 2024–2027 bygger på fyra strategiska förflyttningar som bidrar till ett hållbart Sörmland och gör skillnad i barn, unga och vuxnas liv. Den viktigaste faktorn för att genomföra dessa förflyttningar är medarbetarna, som med relevant kompetens och rätt resurser kan göra skillnad. De strategiska förflyttningarna för biblioteken som regionen är huvudman för är:

1. Från sporadisk dialog till hållbar samverkan

Biblioteken behöver samverka systematiskt kring rätt saker. Detta är också riktningen framåt och innebär att regionens bibliotek utvecklar samverkan med utgångspunkt i de tre andra förflyttningarna. Centralt är att bygga vidare på de samarbeten som redan finns och sprida arbetsmetoder som gör biblioteken mer tillgängliga. Genom att samverka långsiktigt kan också Sörmland vara en attraktiv biblioteksregion och en mer självklar del av Region Sörmlands arbete med hållbar utveckling.

2. Från fokus på biblioteket till fokus på människors liv och behov

Om biblioteken ska ha en självklar plats i människors liv och yrkesutövning behöver vi vara lyhörda och möta målgruppernas behov, men också bidra till att kunskap och kultur är tillgängligt för användarna idag såväl som i framtiden. Det gör det möjligt för människor att kunna fatta beslut baserade på bästa tillgängliga kunskap.

3. Från fysiska rum till stärkta arenor för demokrati

Genom att tillgängliggöra såväl som främja intresse för kunskap och kulturarv, forskning och litteratur ger biblioteken möjligheter för människor att delta i det demokratiska samhället utifrån sina förutsättningar. Därför är det centralt att biblioteken har förutsättningar att vara arenor för att stärka demokratin i såväl det fysiska biblioteksrummet som genom digitala tjänster och uppsökande verksamhet.

4. Från fokus på böcker till fokus på läsning och lärande

Det viktiga är inte formen, utan att kunskap blir tillgängligt utifrån människors behov och deras skol- eller arbetssituation. För vissa av biblioteken handlar det om att öppna fler vägar till läsningen och berättelserna, medan det för andra bibliotek handlar om vägarna till vetenskaplig information eller källmaterial.

Region Sörmland driver olika typer av bibliotek inom verksamhetsområdena Kultur och utbildning respektive Hälsa- och sjukvård. Tillsammans möter biblioteken människor i många olika roller och situationer. I biblioteksplanen presenteras biblioteken i två kluster:

- Bibliotek inom skola och utbildning är skolbiblioteken som Dammsdal skola, Ökna naturbruksgymnasium, Eskilstuna folkhögskola och Åsa folkhögskola har. Skolbiblioteken arbetar för att stärka elevernas och deltagarnas utbildning genom att främja läsning, kultur, litteratur och bildning samt medie- och informationskunnighet, MIK. MIK är de kunskaper, förmågor och förhållningssätt som krävs för att finna, analysera, kritiskt värdera och skapa information och innehåll i olika medier och sammanhang.
- Bibliotek som arbetar med professionsstöd och professionsutveckling har gemensamt att de främst arbetar med att stötta andra i deras yrkesutövande. Sjukhusbiblioteken bidrar till att utveckla hälso- och sjukvårdspersonalens informationskompetens och att tillgängliggöra vetenskaplig kunskap. Sörmlands museums specialbibliotek är ett forskningsbibliotek som ansvarar för informationsförsörjningen till de anställda på Sörmlands museum och för att tillhandahålla material inom museets områden. Biblioteksutveckling Sörmland är den regionala biblioteksverksamheten som arbetar för att stödja de kommunala folkbibliotekens utveckling.

Biblioteksplanen följs upp årligen i varje verksamhet. Region Sörmland gör under 2026 en gemensam uppföljning för att stämma av att vi arbetar mot de strategiska förflyttningarna.

Läsanvisning

Vi tror att du som läser biblioteksplanen är beslutsfattare i Region Sörmland eller aktör inom biblioteks- eller kulturområdet.

Inledning: Här läser du syftet med biblioteksplanen och om varför samverkan är centralt. Du får en introduktion av Region Sörmlands bibliotek i relation till styrdokument.

Biblioteken i Sörmland: Här läser du om de olika bibliotek som finns i Sörmland. Du får veta mer om Biblioteksutveckling Sörmland, Sörmlands museum, Sjukhusbiblioteken i Sörmland, Dammsdalskolan, Öknaskolans naturbruksgymnasium, Eskilstuna och Åsa folkhögskola – som är de verksamheter som ingår i Region Sörmlands biblioteksplan.

Samhällsutmaningar är biblioteksutmaningar: Här läser du om bland annat Sörmlands befolkningsmässiga struktur, människors livsvillkor och andra omvärldsfaktorer. Du får även en bild av hur bibliotekens utmaningar, roll och betydelse ser ut i förhållande till hur det ser ut i Sörmland.

Nästa steg: Här läser du om de fyra gemensamma strategiska förflyttningar som planen lyfter fram utifrån tre olika kategorier: bibliotekssamverkan, bibliotek inom skola och utbildning samt bibliotek som arbetar med professionsutveckling och professionsstöd.

Genomförande och uppföljning: Här läser du om hur biblioteksplanen ska förverkligas och följas upp.

En process med fokus på samarbete: Här läser du om hur arbetet med att ta fram planen gått till.

Avrundning: Här läser du en avslutande reflektion.

Inledning

Region Sörmland driver biblioteksverksamhet i många former:

- sjukhusbibliotek
- regional biblioteksverksamhet
- bibliotek vid två skolor och två folkhögskolor
- specialbibliotek inom museiområdet.

Dessa bibliotek möter människor på olika platser, i olika sammanhang och roller, i olika åldrar och livssituationer. I biblioteksplanen pekar Region Sörmland ut strategiska förflyttningar som utvecklar biblioteksverksamheten i Sörmland oavsett om biblioteket befinner sig inom verksamhetsområdet hälso- och sjukvård eller kultur- och utbildning. Tillsammans gör biblioteken skillnad för att nå Region Sörmlands vision: "Den öppna regionen – för jämlik hälsa och levande kultur i en hållbar, livskraftig region".

Biblioteksplanen samlar Region Sörmlands biblioteksresurser

Regioner och kommuner ska enligt bibliotekslagen¹ anta biblioteksplaner för all sin biblioteksverksamhet. I planen ingår därför alla typer av bibliotek som regionen är huvudman för. Målet är att ge alla tillgång till våra samlade biblioteksresurser på bästa möjliga sätt.² För att det ska finnas biblioteksverksamhet av hög kvalitet behöver alla bibliotek, oavsett ansvar och inriktning, bidra till att möta och lösa de utmaningar som finns.

Samverkan mellan biblioteken och bibliotekens huvudmän i hela landet hjälper oss att öka tillgången till bibliotek och biblioteksresurser för både människor och arbetsplatser här i Sörmland. Syftet med biblioteksplanen är därför att regionens olika typer av bibliotek ska kunna samverka bättre.

Region Sörmlands biblioteksplan ska

- berätta om bibliotekens uppdrag, ansvarsområden och omfattning
- beskriva hur biblioteken kan utveckla samverkan
- vara möjlig för verksamheterna att följa upp på ett meningsfullt sätt.

---

1 Kommuner och landsting ska enligt bibliotekslagen SFS 2013:801, 17 § anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet. Hur lagstiftaren har tänkt framgår av departementsskrivelsen DS 2003:66 Om biblioteksverksamheterna och proposition 2012/13:147 Ny bibliotekslag där regeringens förslag till ny bibliotekslag presenterades.

2 I enlighet med bibliotekslagen SFS 2013:801, 14 § ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka i syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser.

Dessa typer av bibliotek finns inom Region Sörmland

Skolbibliotek – den bibliotekstyp som används som pedagogisk del i undervisningen för att stärka elevernas utbildning. Centralt är att främja medie- och informationskunnighet och läsning, men även verka för kultur, litteratur och bildning.

Regional biblioteksverksamhet – den bibliotekstyp som främjar samverkan, verksamhetsutveckling och kvalitet hos regionens kommunala folkbibliotek. Centralt är att stödja folkbibliotekens utveckling och stärka dess roll lokalt, regionalt och nationellt.

Sjukhusbibliotek – den bibliotekstyp som gör att vården i Sverige kan ske evidensbaserat i enlighet med den senaste forskningens framsteg. Centralt är att tillgängliggöra vetenskaplig information och bidra till att utveckla hälso- och sjukvårdspersonalens informationskompetens.

Specialbibliotek – den bibliotekstyp som är knuten till arkiv, museer eller en myndighet. Centralt är att tillhandahålla specialiserad information inom ett specifikt ämne, och ansvara för informationsförsörjning till de anställda på arkivet, museet eller myndigheten i fråga.

Vi utvecklar Sörmland – genom våra bibliotek

Region Sörmlands bibliotek bidrar alla på olika sätt till människors rätt att vara delaktiga i samhället och till att Sörmland blir en hållbar plats att leva och bo på. Enligt regionens utvecklingsstrategi ska Sörmland "vara ett socialt hållbart samhälle med goda och jämlika livsvillkor, där människor lever ett gott liv med god hälsa".

Till att börja med ger Sjukhusbiblioteket yrkesverksamma tillgång till forskning. Det skapar förutsättningar för en evidensbaserad vård som i nästa steg bidrar till högre patientsäkerhet. Därmed är biblioteken en del av regionens arbete med att "stärka möjligheterna att ge en god, säker och jämlik vård".³ Vidare spelar biblioteken inom skola och utbildning en avgörande roll för barn, unga och vuxnas möjligheter att genomföra sina studier och delta i samhället. Sist men inte minst bidrar biblioteken inom kulturområdet till en levande kultur genom att arbeta för att "kulturen och konsten [är] en självklar del av alla människors liv".⁴

All offentligt finansierad biblioteksverksamhet ska också arbeta för det demokratiska samhällets utveckling. En stark demokrati bygger på att människor är välinformerade och engagerade i både sin vardag och i sitt yrkesliv. Sveriges nationella biblioteksstrategi lyfter fram bibliotekens uppdrag genom följande tre fokusområden:⁵

3 Strategi för forskning, utveckling och utbildning. [Elektronisk resurs], Region Sörmland, 2018 <https://edilprod.dll.se/GetPublicFile.ashx?docid=417140>

4 Kulturplan Sörmland 2023–2027 [Elektronisk resurs], Region Sörmland, 2022 <https://public360.dll.se/GetPublicFile.ashx?fileid=802447>

5 Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025 [Elektronisk resurs], Regeringskansliet, 2022 <https://regeringen.se/informationsmaterial/2022/04/strategi-for-ett-starkt-biblioteksvasende-20222025/>

- tillgänglig och relevant biblioteksverksamhet för alla
- bibliotek som bidrar till och följer samhällets utveckling
- en välfungerande nationell infrastruktur för biblioteken.

Tillgänglighet handlar om att utforma ett samhälle där alla människor har möjlighet att delta, oavsett funktionsvariationer, ålder, hudfärg, kön, könsidentitet, sexualitet, etnicitet, religiös åskådning, trosuppfattning eller socioekonomiska förutsättningar. Genom att biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla spelar biblioteken roll för att skapa jämlika villkor i samhället och bidrar på så sätt till Agenda 2030 och de globala målen. Biblioteken tillgängliggör kunskap och kultur på ett demokratiskt sätt, och i uppdraget ingår också att rikta insatser mot prioriterade grupper för att minska ojämlikheten. Genom att det i bibliotek finns en inbyggd utgångspunkt i att återanvända och dela resurser främjar biblioteken också en cirkulär ekonomi.

Mänskliga rättigheter och prioriterade grupper i bibliotekslagen

Region Sörmlands vision **Den öppna regionen** grundar sig i människors lika värde. Vi ska arbeta **rättighetsbaserat**, vilket innebär att de mänskliga rättigheterna ska respekteras, skyddas och främjas. Vår verksamhet ska präglas av icke-diskriminering, normmedvetenhet och inkludering. Region Sörmland ska arbeta med normkritiska perspektiv för att främja **jämlikhet**, kulturell och språklig mångfald och perspektiv såsom hbtq, jämställdhet och arbete för de nationella minoriteterna inklusive urfolket samer.

Barnrätt, funktionsrätt, nationella minoriteter och ursprungsbefolkningen samers rättigheter samt allas rätt till sina språk är viktiga beståndsdelar i bibliotekens arbete för att stärka det demokratiska samhället i enlighet med **Agenda 2030**. Genom bibliotekslagen kan biblioteken arbeta grundligt, professionellt och kontinuerligt med social hållbarhet. I bibliotekslagen är också personer med funktionsnedsättning, personer med andra modersmål än svenska och nationella minoriteter samt barn och unga särskilt prioriterade grupper. Region Sörmland är också finskt förvaltningsområde.

Användarna och hållbarhet är perspektiv i planen

Bibliotek som når ut till sina målgrupper utifrån deras förutsättningar och som agerar på användarnas behov bidrar till att göra Sörmland till en hållbar och livskraftig region där människor lever ett gott liv med god hälsa. Därför är användarna och hållbarhet de två centrala perspektiven i planen. Det går också att förstå de olika typerna av bibliotek bättre om vi har användarna i fokus. För vissa av regionens bibliotek är användaren en skolorgdom medan det för andra bibliotek är sjukvårdspersonal som behöver tillgång till forskning eller en forskare som behöver tillgång till källmaterial.

Eftersom användarna är olika beroende på typen av bibliotek så varierar också vad som är en biblioteksresurs. I vissa sammanhang är det digitalt tillgänglig forskning, kulturhistoriskt material eller en skönlitterär berättelse medan det i andra sammanhang är kompetens eller en fysisk plats. Det är genom att synliggöra vilka dessa biblioteksresurser är och vilka kompetenser som finns eller krävs inom de olika typerna av bibliotek som de olika verksamheterna mer effektivt kan utveckla biblioteken på sätt som gynnar ett hållbart Sörmland. Perspektiven användarna och hållbarhet har därför varit utgångspunkter för att i processen med att ta fram planen kunna ringa in regionens behov, utmaningar och möjligheter när det gäller biblioteksutvecklingen i Sörmland.

Agenda 2030 och de 17 globala målen i världen, Sörmland och biblioteksplanen

Hållbar utveckling innehåller **en ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet**. Den ekologiska hållbarheten innebär att social och ekonomisk utveckling sker inom gränserna för naturens resurser, alltså vad miljön och klimatet klarar av. Social hållbarhet innebär att skapa ett gott liv för alla människor där jämlikhet, mänskliga rättigheter och hälsa är i fokus. Ekonomin är ett medel för att uppnå social och ekologisk hållbarhet.

Agenda 2030 och de sjutton globala målen är den gemensamma planen för att göra världen mer hållbar, så att vår planet och människor idag och i framtiden mår bra. En utgångspunkt inom Agenda 2030 är att **ingen ska lämnas utanför**. FN bestämde planen 2015 och år 2030 ska världens länder ha nått målen.

Region Sörmland arbetar med att genomföra Agenda 2030 regionalt och lokalt. Enligt regionens utvecklingsstrategi ska Sörmland **“vara ett socialt hållbart samhälle med goda och jämlika livsvillkor, där människor lever ett gott liv med god hälsa”**. Det gör vi genom att ta avstamp i de mänskliga rättigheterna och alla människors lika värde.

Region Sörmlands bibliotek bidrar till de globala målen, och även om de globala målen är odelbara är följande mål de mest centrala i biblioteksplanen:

- **Mål 1 Ingen fattigdom**
- **Mål 3 God hälsa och välbefinnande**
- **Mål 4 God utbildning**
- **Mål 5 Jämställdhet**
- **Mål 9 Hållbar industri, innovationer och infrastruktur**
- **Mål 10 Minskad ojämlikhet**
- **Mål 11 Hållbara städer och samhällen**
- **Mål 12 Hållbar konsumtion och produktion**
- **Mål 16 Fredliga och inkluderande samhällen**
- **Mål 17 Genomförande och globalt partnerskap**

Dessa mål har identifierats som mest relevanta genom dialog och analys tillsammans med både interna och externa aktörer i Sörmland.

Här har vi samlat några av de viktigaste styrdokument

Biblioteksplanen utgår från och relaterar till internationella riktlinjer, nationella lagar, mål och inriktningsbeslut samt styrdokument i Region Sörmland. Utöver de styrdokument som gäller för samtliga regionens biblioteksverksamheter finns ett antal specifika styrdokument för verksamheterna som har varit viktiga att beakta när biblioteksplanen har tagits fram.

Region Sörmland	Nationellt	Internationellt
<ul style="list-style-type: none"> • Region Sörmlands vision • Mål och budget • Hållbarhetspolicy och Hållbarhetsprogram • Tillämpningsanvisning för Region Sörmlands arbete med mänskliga rättigheter • Barnen först - Riktlinjen för arbetet utifrån lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter • Riktlinjer för Region Sörmlands minoritetspolitiska arbete • Sörmlands regionala utvecklingsstrategi • Kulturplan Sörmland 2023–2026 • Strategi för forskning, utbildning och utveckling 	<ul style="list-style-type: none"> • Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform • Bibliotekslag (2013:801) • Skollag (2010:800) • Museilag (2017:563) • Hälso- och sjukvårdslag (2017:30) • Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter • Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk • Diskrimineringslag (2008:567) • Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk • Språklag (2009:600) • Nationella målet för funktionshinderpolitiken • Nationella kulturpolitiska målen • Läroplanerna • Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025 	<ul style="list-style-type: none"> • Agenda 2030 och de globala målen • FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna • FN:s konvention om barnets rättigheter • FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning • UNESCO:s folkbiblioteksmanifest och skolbiblioteksmanifest

Biblioteken i Sörmland

I Sörmland finns olika typer av bibliotek med olika målgrupper, uppdrag och huvudmän. Vi beskriver i det här avsnittet de biblioteksverksamheter som regionen är huvudman för. Eftersom bibliotek och bibliotekshuvudmän enligt bibliotekslagen ska samverka räknar vi också här kort upp vilka andra typer av bibliotek som finns i Sörmland. Tillsammans möter alla dessa bibliotek människor i olika roller och situationer i livet – i skolan, på universitetet, på arbetet och på fritiden. Biblioteken stöttar därmed livslångt lärande, kompetensutveckling i arbetslivet och lärande inom förskola, skola och utbildning.

Regionens bibliotek

Region Sörmland driver bibliotek inom verksamhetsområdena Kultur och Utbildning respektive Hälso- och Sjukvård.

Dammsdalskolan

Dammsdalskolan är en skola i Vingåker med riksintag för ungdomar mellan 11 och 21 år med neuropsykiatriska funktionsvariationer (NPF).⁶ Skolan har 38 elevplatser och bedriver fyra skolformer: grundskola, anpassad grundskola, gymnasieskola och anpassad gymnasieskola. Eleverna bor också på skolan. Här arbetar cirka 130 personer varav omkring 30 är anställda i själva skolverksamheten. Biblioteket erbjuder litteratur och innehåll utifrån de önskemål, intressen och behov som eleverna har. Biblioteket är öppet dygnet runt och ligger i anslutning till fritidsgården. I dagsläget finns ingen person som har specifikt ansvar för skolbiblioteket.

Öknaskolans naturbruksgymnasium

Öknaskolans naturbruksgymnasium erbjuder ett naturbruksprogram med inriktningarna hästhållning, djurvård, trädgård, lantbruk och naturturism för ungefär 260 elever. Här finns även anpassad gymnasieskola, introduktionsprogram och en yrkesvuxenutbildning inom trädgård. Skolan har omkring 90 medarbetare. På skolan finns ett skolbibliotek som är tillgängligt för både elever och personal. Biblioteket är öppet från tidiga morgnar till sena kvällar under samtliga skoldagar. Biblioteket är bemannat av skolans bibliotekarie tre dagar per vecka varav en av dagarna även på kvällen.

Eskilstuna folkhögskola och Åsa folkhögskola

Eskilstuna folkhögskola har konst och återbruk som inriktning medan Åsa folkhögskola har dans- och musikinriktning. Eskilstuna folkhögskola har omkring 350 elever och 40 lärare. Åsa folkhögskola har 250–300 elever med 67 internatplatser och 35 lärare. Skolbiblioteket på Eskilstuna folkhögskola är integrerat i en större sal och en medarbetare ansvarar för biblioteket som en del av sin tjänst. På Åsa folkhögskola finns ingen ansvarig person för biblioteket. Mediebeståndet är till stor del nedpackat på grund av utrymmesbrist, men det finns en bokhylla och även klassuppsättningar i klassrummen.

---

⁶ NPF är ett samlingsbegrepp för ett antal diagnoser som drabbar många och som ofta inte syns på utsidan. Exempelvis Autismspektrumtillstånd, ADHD och Tourettes syndrom. Dessa funktionsvariationer medför många olika symptom och det är inte ovanligt att ha flera diagnoser i kombination.

Biblioteksutveckling Sörmland

Biblioteksutveckling är namnet på den utvecklingsenhet inom Region Sörmland som stöttar de kommunala folkbiblioteken och arbetar strategiskt för att främja verksamhetsutveckling, samarbete, kompetens och kvalitet. Uppdraget är tredelat och rymmer regional biblioteksverksamhet, läsfrämjande och litteraturutveckling. Målgruppen är främst medarbetare och chefer vid folkbiblioteken. Biblioteksutveckling verkar över hela regionen, men utgår från Sörmlands museum i Nyköping. På Biblioteksutveckling arbetar i dagsläget sju personer varav fyra biblioteksutvecklare, en litteraturutvecklare, en kommunikationsstrateg och en chef.

Sörmlands museum

Sörmlands museum är ett regionalt museum med fokus på kulturhistoria, kulturmiljöer, slöjd, bild och form. Museet vill vara en mötesplats för människor, grupper och organisationer. I verksamheten arbetar cirka 60 personer och därtill ett antal projektanställda. En arkivföreståndare ansvarar för Sörmlands museums arkiv och bibliotek. Forskningsbiblioteket, vilket är en del av museets Studierum, är ett stöd för museet i att tillgängliggöra kunskap och här finns den sörmländska kulturhistorien och material som handlar om arkeologi, historia, etnologi, konst och genealogi. Biblioteket är främst till för museipersonal och forskare, men även öppet för allmänheten. Böckerna kan inte lånas hem utan måste läsas på plats. Utöver litteraturen kan man i Studierummet utforska museets samlingar som omfattar föremål, fotografier och dokument.

Sjukhusbiblioteken i Sörmland

Sjukhusbiblioteket är en del av Centrum för klinisk forskning och stödjer regionens anställda med tillgång till forskning och evidens, informationssökning, kunskapsinhämtning och kompetensutveckling. I begränsad omfattning ska sjukhusbiblioteket även möta behov av medicinsk litteratur och information för studenter inom hälso- och sjukvårdsområdet samt för patienter och närstående. Totalt arbetar fyra personer i verksamheten.

Bibliotek i annan regi

Utöver biblioteken som regionen är huvudman för så finns många andra typer av bibliotek representerade i Sörmland. Dessa har såväl kommunala som statliga huvudmän. På lokal nivå finns folkbibliotek i de nio kommunerna samt skolbibliotek både inom kommunal och fristående grund- och gymnasieskola. Det finns 27 folkbiblioteksenheter i Sörmland, varav åtta är integrerade folk- och skolbibliotek. Det finns också 20 enskilda skolbibliotek inom grund- och gymnasieskolorna i Sörmland. Även studerande på Campus Nyköping, som erbjuder grundläggande och gymnasial vuxenutbildning samt högskole- och universitetsutbildning, har tillgång till studiebibliotek. I statlig regi finns Mälardalens universitetsbibliotek som har verksamhet för bland annat 20 000 studenter i Eskilstuna och Västerås. På Eskilstuna stadsbibliotek finns det svenska deckarbiblioteket som är ett forsknings- och studiebibliotek och kunskapscentrum för kriminallitteratur. I Strängnäs finns dels domkyrkobiblioteket som hör till domkyrkoförsamlingen, dels Roggebiblioteket som är en del av Kungliga biblioteket.

Samhällsutmaningar är biblioteksutmaningar

Både i Region Sörmlands kulturplan och i Sörmlandsstrategin finns många omvärldsanalyser som sätter Sörmland i ett större sammanhang och som ger en bild av en förväntad samhällsutveckling. Snabba förändringar i vår omvärld, teknikutveckling, nya vanor och beteendemönster är skeenden som biblioteken behöver förhålla sig till. För att göra rätt prioriteringar och förflyttningar är det viktigt att förstå hur biblioteken kan påverkas av olika förändringar och trender. Det gäller även påverkan på de verksamheter som biblioteken är en del av och de människor som tar del av bibliotekens utbud och tjänster. Särskilt relevanta områden för biblioteksplanen är socioekonomiska förutsättningar, demografisk utveckling samt teknikutveckling och digitalisering.

Människorna som bor och arbetar i Sörmland

Alla bibliotek verkar i en samhällskontext och med människorna som bor och arbetar i det samhället. Att ha kunskap om och förstå samhället och människorna har betydelse för bibliotekens prioriteringar och uppdrag.

Sörmland består av nio kommuner: Eskilstuna, Flen, Gnesta, Katrineholm, Nyköping, Oxelösund, Strängnäs, Trosa och Vingåker. Här bor knappt 303 000 människor på en yta av drygt 6 000 kvadratkilometer. En knapp fjärdedel av dem som bor i Sörmland är under 18 år.⁷ Nio procent av Sörmlands befolkning bor i det som Hållbar Regional Utveckling benämner som utanförskapsområden och i dessa områden är över 30 procent barn.⁸ Under de kommande fem åren beräknas antalet invånare i Sörmland öka med drygt två procent.

Skillnaderna mellan de nio kommunerna är stora. Den största kommunen har runt 110 000 invånare och den minsta runt 9 000 invånare. Även ökningen av invånare skiljer sig åt mellan kommunerna. Under 2000-talet har de största kommunerna och de kommuner som har bra tillgänglighet till Stockholm ökat mest.⁹

---

7 Kolada, Invånare 0–18 år, Sörmland. (Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser) Hämtad 23 januari 2023, <https://www.kolada.se/verktyg/fri-sokning/?kpi=22919,22957,22960,22963&years=30199,30198,30197&municipals=27495&rows=municipal,kpi&visualization=bar-chart%3E>

8 Tove Eliasson, Beskrivning av Sörmlands förutsättningar för hållbar utveckling (RUN-HRU21-0192-1), s. 6. (Nyköping: Region Sörmland, 2021).

9 Ibid, s. 5.

Under 2021 arbetspendlade knappt 27 000 sörmlänningar¹⁰ till en arbetsplats i en annan region. Drygt 14 000 personer arbetspendlade inom Sörmland.¹¹ Det innebär att knappt 30 procent av sörmlänningarna som arbetar gör det i en annan kommun eller region än de bor i.¹² 2021 var den förvärvsarbetande dagbefolkningen i Sörmland knappt 123 000, vilket innebär att omkring 13 000 personer arbetspendlade till Sörmland från andra regioner.¹³

I Sörmland arbetade 164 personer vid något av folkbiblioteken i länet och 27 personer vid något av skolbiblioteken 2021.¹⁴ Inom hälso- och sjukvården arbetade cirka 6 300 personer 2022.¹⁵

Bibliotekslagen (2013:801) lyfter fram fyra prioriterade målgrupper för biblioteken:

- Barn och unga: Ungefär 23 procent av sörmlänningarna är under 18 år.
- Nationella minoriteter och urfolket samer: Ungefär tio procent av sörmlänningarna tillhör en nationell minoritet. Det innebär att över 30 000 personer i Sörmland har sverigefinsk, tornedalsk, romsk, judisk eller samisk bakgrund. Den sverigefinska minoriteten är stor i länet¹⁶.
- Personer med annat modersmål än svenska: Knappt 41 procent av den sörmländska befolkningen under 18 år är födda i ett annat land eller har en eller två föräldrar som är födda i ett annat land.¹⁷ När det gäller vuxna så är 34 procent födda i ett annat land eller har en eller två föräldrar som är födda i ett annat land.¹⁸ Andelen utrikesfödda är högre än i genomsnitt i Sverige. Tillskottet av utrikesfödda i åldrarna 25–64 år bidrar till en utjämnande effekt på en annars åldrande befolkning.¹⁹
- Personer med funktionsnedsättning: Det finns ingen samlad statistik kring antal personer med funktionsnedsättning. En funktionsnedsättning kan vara fysisk, psykisk eller intellektuell.

10 Statistiska centralbyrån, via Regionfakta, Arbetspendling till övriga län 2021. (Luleå: Pantzare Information, 2022) Hämtad 23 januari 2023, [regionfakta.com/sodermanlands-lan/arbete/arbetspendling-till-ovriga-lan/](https://www.regionfakta.com/sodermanlands-lan/arbete/arbetspendling-till-ovriga-lan/)

11 Statistiska centralbyrån, via Regionfakta, Arbetspendling inom länet 2021. (Luleå: Pantzare Information, 2022) Hämtad 23 januari 2023, <https://www.regionfakta.com/sodermanlands-lan/arbete/arbetspendling-inom-lanet/>

12 Kolada, Förvärvsarbetande nattbefolkning 2021. (Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser). Hämtad 4 april 2023, <https://www.kolada.se/verktyg/fri-sokning/?kpis=60620&years=30199,30198,30197&municipals=27495&rows=municipal,kpi&visualization=bar-chart>

13 Kolada, Förvärvsarbetande dagbefolkning 2021, Sörmland. (Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser). Hämtad 23 januari 2023, <https://www.kolada.se/verktyg/fri-sokning/?kpis=92624&years=30199,30198,30197&municipals=27495&rows=municipal,kpi&visualization=bar-chart>

14 Kungliga biblioteket, Bibliotek 2021, tabeller, KB 2022-514. (Stockholm: Kungliga biblioteket, 2022) Hämtad 24 november 2022, <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2022-05-18-biblioteksstatistiken-2021-fler-aktiviteter-under-pandemins-andra-ar.html>

15 Region Sörmland, Delårsrapport 2022. (Nyköping: Region Sörmland, 2022) Hämtad 23 januari 2023, <https://opengov.360online.com/Meetings/ITSORMLAND/File/Details/795445.PDF?fileName=Region%20S%C3%B6rmland%20del%C3%A5rsrapport%202022&fileSize=2592426>

16 Länsstyrelsen.se, "Nationella minoriteter och minoritetsspråk", Länsstyrelsen Södermanlands län, hämtad 23 januari 2023, <https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/samhalle/social-hallbarhet/manskliga-rattigheter-och-demokrati/nationella-minoriteter-och-minoritetssprak.html>

17 Statistiska centralbyrån, Inrikes och utrikes födda efter region, ålder och kön 2022 (Stockholm: Statistiska centralbyrån, 2022). Hämtad 25 april 2023, https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__BE__BE0101__BE0101E/InrUtrFoddaRegAlKon/table/tableViewLayout2/ samt statistik från Region Sörmland (2022) hämtad 25 april 2023.

18 Ibid.

19 Eliasson, Beskrivning av Sörmlands förutsättningar för hållbar utveckling, s. 4.

- Enligt undersökningen Liv och hälsa 2022 uppger 27 procent av sörmlänningarna över 18 år att de har någon form av funktionsnedsättning. 12 procent har kraftigt nedsatt hörsel, fem procent kraftigt nedsatt syn och 11 procent ett rörelsehinder.²⁰
- I rapporten Liv och hälsa ung uppger åtta procent av skolelever i årskurs 7, 9 och 2 på gymnasiet att de har en hörselnedsättning. Samma siffra gäller för synnedsättning som inte kan korrigeras med exempelvis glasögon. Fyra procent uppger att de har ett rörelsehinder. 16 procent av eleverna uppger att de har läs- eller skrivsvårigheter. 14 procent uppger att de har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.²¹
- Omkring åtta procent av sörmlänningarna fick 2021 något hjälpmedel från en syn-, hörsel-, hjälpmedels- eller ortopedcentral. 3 286 hjälpmedel var under februari 2022 i cirkulation hos barn i Sörmland.²²
- Under 2021 genomfördes sammanlagt 27 000 besök hos habiliteringsverksamheterna i Sörmland.²³
- I Sörmland fick 2 200 personer insatser enligt Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) under 2021.²⁴ Ungefär lika många fick insatser enligt Socialtjänstlagen (SoL).²⁵
- Antalet registrerade användare av Myndigheten för tillgängliga mediers (MTM) digitala bibliotek för personer med läsnedsättningar var 3 495 vuxna och 1 767 barn i Sörmland 2022.²⁶

20 Region Sörmland. Utdrag ur Liv och hälsa 2022. (Nyköping: Region Sörmland, 2023).

21 Region Sörmland, Ungdomars liv och hälsa i Sörmland, kapitel 2 Om kroniska sjukdomar, funktionsnedsättningar och tandhälsa, (RUN-HRU20-0023-31). (Nyköping: Region Sörmland 2021). Hämtad 10 november 2022, <https://samverkan.regionsormland.se/utveckling-och-samarbete/statistik/folkhalsundersokningar/liv-och-halsa-ung-2020/>

22 Socialstyrelsen, Statistik om hjälpmedel 2021, Bilaga – tabeller – Statistik om hjälpmedel 2021. (Stockholm: Socialstyrelsen, 2022). Hämtad 14 november 2022, <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/alla-statistikamnen/hjalpmedel/>

23 Habiliteringsverige.se, "Områden - Region Sörmland". Hämtad 23 januari 2023, <https://habiliteringsverige.se/foreningen/regioner>

24 Socialstyrelsen, Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2021. (Stockholm: Socialstyrelsen, 2022). Hämtad 14 november 2022, <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/alla-statistikamnen/personer-med-funktionsnedsattning/>

25 Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till personer med funktionsnedsättning 2021. (Stockholm: Socialstyrelsen, 2022). Hämtad 14 november 2022, <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/alla-statistikamnen/socialtjanstinsatser-till-personer-med-funktionsnedsattning/>

26 Myndigheten för tillgängliga medier, Låntagare folkbibliotek, högskolebibliotek, skolbibliotek samt övriga bibliotek 2022. (Malmö: Myndigheten för tillgängliga medier). Hämtad 24 april 2023, <https://www.mtm.se/var-verksamhet/legimus/statistik-over-legimus/>

Ojämlika livsvillkor i Sörmland

Eftersom samhällsutmaningar också är bibliotekens utmaningar är det viktigt att förstå biblioteksplanens strategiska förflyttningar utifrån strävan om ett mer jämlikt Sörmland. Jämlika livsvillkor är centrala för en jämlik hälsa och hållbar utveckling. Kommissionen för jämlik hälsa slår fast att det finns ett starkt samband mellan utbildningsnivå och hälsa. Det innebär att det är centralt att utveckla människors kompetenser och kunskaper för att uppnå en jämlik hälsa.²⁷ Barn som växer upp i ekonomisk utsatthet har ofta sämre hälsa som vuxna. I Sörmland lever en högre andel barn i ekonomiskt utsatta hushåll än i riket i stort.²⁸

Lägre utbildningsnivå i Sörmland

Utbildningsnivån för kvinnor och män som bor i Sörmland är lägre än genomsnittet i Sverige. Andelen kvinnor i åldern 25–64 år som har en eftergymnasial utbildning är knappt nio procentenheter lägre än i riket. För män är skillnaden drygt tio procentenheter.²⁹ Antalet elever i årskurs 9 som var behöriga till ett yrkesprogram låg tre procentenheter under genomsnittet för hela landet 2022.³⁰

Det livslånga lärandet handlar både om samhället i stort och om individens möjlighet att växa och utvecklas, fördjupa sina kompetenser, uppleva kultur och lära för livet. Vi befinner oss i ett komplext medie- och kommunikationslandskap och färre informationskällor formar svenskarnas bild av samhället.³¹ Människor behöver i detta ha tillgång till faktabaserad kunskap, kvalitetssäkrad forskning liksom stöd i att bli medie- och informationskunniga.³²

Sörmland har en hög arbetslöshet i nationell jämförelse och växande ekonomiska klyftor.³³ Det finns stora socioekonomiska skillnader, andelen invånare med låg ekonomisk standard växer och många saknar goda språkkunskaper i svenska.³⁴

---

27 Kommissionen för jämlik hälsa, Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa - slutbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa (SOU 2017:47). (Stockholm: 2017).

28 Kolada, Invånare 0–19 år i ekonomiskt utsatta hushåll 2021. (Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser). Hämtad 4 april 2023, <https://www.kolada.se/verktyg/fri-sokning/?kpis=61607&years=30199,30198,30197&municipals=27495,82304&rows=municipal,kpi&visualization=bar-chart>

29 Kolada, Invånare 25–64 år med eftergymnasial utbildning, andel (%). (Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser) Hämtad 6 april 2023, <https://www.kolada.se/verktyg/fri-sokning/?kpis=62747&years=30199,30198,30197&municipals=27495,82304&rows=municipal,kpi,gender&visualization=bar-chart>

30 Kolada, Elever i år 9 behöriga till ett yrkesprogram 2022. (Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser). Hämtad 23 januari 2023, <https://www.kolada.se/verktyg/fri-sokning/?kpis=46893&years=30199,30198,30197&municipals=27495,82304&rows=municipal,kpi&visualization=bar-chart>

31 Torberger F, Löfgren C, Lanå Bolin L, Morgondagens medborgare 2 - en framtidsstudie om framtidens samhällskontrakt och medborgarroll. (Stockholm: Kairos Future 2022).

32 Regeringskansliet, Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara. (Stockholm: Regeringen och Regeringskansliet, 2018). <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2018/06/strategi-for-en-stark-demokrati--framja-forankra-forsvara/>

33 Arbetsförmedlingen, Arbetsmarknadsläget i Sveriges län kvartal 1 2023. (Arbetsförmedlingen analys 2023:6), s. 28–31 (Stockholm: Arbetsförmedlingen 2023). <https://mb.cision.com/Public/1326/3749961/992f28c2b7b62842.pdf>

34 Region Sörmland, "Mål och prioriteringar", Region Sörmland, senast uppdaterad 23 februari 2023, hämtad 6 april 2023, <https://utvecklasormland.se/regional-utvecklingsstrategi/mal-och-prioriteringar/>

Fler invånare med låg ekonomisk standard

Arbetslösheten i Sörmland var ungefär 2,2 procentenheter högre än genomsnittet i Sverige mars 2023.³⁵ Arbetslösheten för unga i åldern 18–24 år var under det första kvartalet 2023 näst högst i landet.³⁶ Mediannettoinkomsten i Sörmland är generellt sett lägre än i resten av Sverige.³⁷ Under februari 2023 fick 3 979 sörmländska hushåll ekonomiskt bistånd.³⁸ Kostnaderna för ekonomiskt bistånd var 2021 knappt 46 procent högre i Sörmland än i genomsnitt i Sverige.³⁹ Sörmland hade i december 2022 högre andel långtidssjukskrivna än i genomsnitt i Sverige.⁴⁰ Den höga arbetslösheten i regionen och den låga förvärvsfrekvensen innebär att Sörmland har en relativt hög andel medborgare med låg ekonomisk standard.⁴¹ I nationell jämförelse har Sörmland tre procentenheter fler invånare med låg inkomst.⁴²

Andra utmaningar att förhålla sig till är stora demografiska förändringar som åldrande befolkning och digitalt utanförskap. Digitala plattformar, digitalisering och artificiell intelligens (AI) påverkar våra liv i allt större utsträckning. Covid-19-pandemin har påverkat omställningen till digitala arbetsformer och skapat nya förutsättningar för alla sektorer i samhället. Människors förmågor att anpassa sig sätts på prov och digitaliseringen ställer krav på god kompetens och tillit till tekniken.⁴³

---

35 Arbetsförmedlingen, Månadsöversikt Södermanlands län mars 2023. Årsmedeltal 2022. (Luleå: Pantzare Information, 2023) Hämtad 23 januari 2023, <https://www.regionfakta.com/sodermanlands-lan/arbete/arbetslosa-totalt/>

36 Arbetsförmedlingen, Arbetsmarknadsläget i Sveriges län kvartal 1 2023 (Arbetsförmedlingen analys 2023:6), s. 33 (Stockholm: Arbetsförmedlingen 2023). <https://mb.cision.com/Public/1326/3749961/992f28c2b7b62842.pdf>

37 Kolada, Mediannettoinkomst kr/inv, 2021. (Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser). Hämtad 23 januari 2023, <https://www.kolada.se/verktyg/fri-sokning/?kpis=38516&years=30199,30198,30197&municipals=27495,82304&rows=municipal,kpi&visualization=bar-chart>

38 Socialstyrelsen, Ekonomiskt bistånd, Södermanlands län, Antal hushåll, 2023. (Stockholm: Socialstyrelsen 2023) Hämtad 6 april 2023, https://sdb.socialstyrelsen.se/if_ekb_manad/resultat.aspx

39 Socialstyrelsen, Statistik om ekonomiskt bistånd 2021. Tabell 12. Biståndshushåll och ekonomiskt bistånd på läns- och kommunnivå, avseende 2021. (Stockholm: Socialstyrelsen 2022). Hämtad 23 januari 2023, <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/alla-statistikamnen/ekonomiskt-bistand/>

40 Försäkringskassan, via Regionfakta.se. Pågående långa sjukfall december 2022. (Luleå: Pantzare Information, 2022) Hämtad 6 april 2023, <https://www.regionfakta.com/sodermanlands-lan/halsa-och-ohalsa/pagaende-langa-sjukfall/>

41 Eliasson, Beskrivning av Sörmlands förutsättningar för hållbar utveckling, s. 11.

42 Kolada, Invånare 18–64 år med låg inkomst, andel (%) 2021. (Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser). Hämtad 23 januari 2023, <https://www.kolada.se/verktyg/fri-sokning/?kpis=40146&years=30199,30198,30197&municipals=27495,82304&rows=municipal,kpi&visualization=bar-chart>

43 Torberger et al, Morgondagens medborgare 2 – en framtidsstudie om framtidens samhällskontrakt och medborgarroll.

Biblioteken gör skillnad

Biblioteken har genom sina uppdrag goda förutsättningar att jämna ut skillnader, minska klyftor och öka delaktighet i samhället. Biblioteken kan tillsammans stötta människor genom hela livet. I Sörmland fortsätter vi att möta utmaningar tillsammans med andra aktörer för att utveckla ett socialt hållbart samhälle. Därför har alla regionens biblioteksverksamheter i arbetet med att ta fram biblioteksplanen fått berätta om tillfällen där de gjort skillnad.

Biblioteksutveckling Sörmland beskriver ett pågående utvecklingsarbete:

”Under ett användartest av en digital bibliotekstjänst såg jag verkliga min roll och möjlighet att göra skillnad. Att läsa är en mänsklig rättighet oavsett format. Biblioteken ska verka för att tillgängliggöra den möjligheten för alla. Om jag kan förmedla det jag lärde mig till utvecklarna av tjänsten så kan det resultera i att många fler ges möjlighet att hitta till läsning, kunskap och glädje.”

Biblioteksutvecklare, Biblioteksutveckling Sörmland

Dammsdalskolan beskriver samverkan med elever och folkbibliotek:

”Jag tänker att kunna samla upp från klassråd och elevråd så att eleverna får vara med och påverka vad som köps, det är en styrka. Samverkan med biblioteket i Vingåker är väldigt värdefullt. De lägger tid på att hjälpa till med extra fokus på eleverna, har överseende om något kommer bort, fixar och trixar för att anpassa.”

Rektor och biträdande rektor, Dammsdal skola

Folkhögskolorna berättar om tillgången till bibliotek:

”Tillgängligheten till litteratur och en plats att komma till i sig gör skillnad, att bara få gå och låna en bok när man känner för det. Vi vill öka intresset för litteraturen men även för kultur över lag. Verksamheten som helhet har gjort stor skillnad, men en utmaning är att läsningen har fått stor konkurrens från bland annat sociala medier på senare år. Vi behöver hitta vägar in i litteraturen för att komma igång med läsningen, till exempel via fantasy som det finns ett stort intresse för, men det kan ju vara vad som helst.”

Rektor, Eskilstuna och Åsa folkhögskola

Sjukhusbiblioteken arbetar som kliniska bibliotekarier ute i sjukvårdsverksamheterna:

”Det är när vi arbetar nära hälso- och sjukvården med sökuppdrag, handledningar eller som kliniska bibliotekarier som det känns som vi gör mest skillnad. Det är i mötet med de regionanställda som vi verkligen kan bidra med vår informationskompetens genom att tillgängliggöra forskning, kunskap och evidens. Till exempel inför utveckling av riktlinjer och annan verksamhetsutveckling eller i kliniska frågor som uppkommer. Och i slutänden göra nytta för patienterna.”

Sjukhusbibliotekens arbetsgrupp

Sörmlands museum berättar om informationssökning, källmaterial och arbetet med Wikipedia tillsammans med Biblioteksutveckling Sörmland:

”Vi behöver veta hur man såg på världen på till exempel 30-talet, eller ännu längre tillbaka. När vi letar på Google skriver vi på ett annat sätt eller hittar ingen information alls, men vi hittar i en gammal bok. Det gör skillnad i den yngre generationen, som är van att göra snabb sökning på Google. Går man rent fysiskt och letar i en bok får man en resa i tid och rum. Här gör man ju verkligen skillnad! Vi kan ge tips och handledning och lotsa människor vidare.”

Arkivföreståndare, Sörmlands museum

Öknaskolans skolbibliotek har i flera år satsat på Världsbokdagen i april:

”Det har varit någonting som verkligen har gjort skillnad. Det var första timmen efter lunch som ALLA på hela skolan läste. De satt ute i backarna och på traktorflak, var de än var, och det var fantastiskt att se. Det var en sådan där superbra grej som sammansvetsade alla, vilket ju var extra roligt under pandemin att göra någonting som band oss samman.”

Skolbibliotekarie, Öknaskolans naturbruksgymnasium

Nästa steg

Vi vet inte exakt var vi kommer vara om fem år och vad vi behöver då. Däremot kan vi skapa förutsättningar för att biblioteken i regionens regi ska kunna samarbeta med varandra, men också med bibliotek med andra huvudmän. Vi kan också arbeta proaktivt med metoder som hjälper oss på vägen mot ett hållbart Sörmland 2030. Vi har därför ringat in fyra gemensamma strategiska förflyttningar för regionens sju bibliotek. I detta avsnitt kommer vi först att introducera förflyttningarna i korthet. Därefter beskriver vi förflyttningarna utifrån bibliotekssamverkan, bibliotek inom skola och utbildning samt bibliotek som arbetar med professionsutveckling och professionsstöd.

Strategiska förflyttningar 2024–2027

Genom dialoger har vi ringat in regionens behov, utmaningar och möjligheter när det gäller biblioteksutvecklingen i Sörmland. För att möta biblioteksverksamheternas behov och utmaningar har vi identifierat fyra gemensamma strategiska förflyttningar för 2024–2027:

- Från sporadisk dialog till hållbar samverkan
- Från biblioteket i fokus till fokus på människors liv och behov
- Från fysiska rum till stärkta arenor för demokrati
- Från fokus på böcker till fokus på läsning och lärande

Dessa strategiska förflyttningar sätter riktningen framåt utifrån bibliotekens roll inom kultur, utbildning och hälso- och sjukvård. De beskriver skiften som kan bidra till ett hållbart Sörmland som gör skillnad i barn, unga och vuxnas liv. Genom att arbeta med delaktighet, jämlikhet och inkludering ger biblioteken möjlighet för alla att delta i och utveckla det demokratiska samhället utifrån sina förutsättningar. Förflyttningarna behöver anpassas utifrån de enskilda verksamheternas särskilda förutsättningar och behov. För att genomföra dessa förflyttningar är den viktigaste faktorn medarbetare, som med relevant kompetens och rätt resurser kan göra skillnad.

Förflyttning 1:

Från sporadisk dialog till hållbar samverkan

Olika typer av bibliotek finns på olika arenor och har därmed olika förutsättningar. Men att biblioteken samverkar kring rätt saker är en grund för att de ska vara relevanta. Särskilt eftersom bibliotekens utmaningar är både breda och komplexa, lokala och samtidigt globala. Samverkan är resultatet av samarbete, alltså det praktiska vi gör tillsammans och våra mellanmänniska relationer, och samordning, det vill säga strukturen som möjliggör samarbetet. Det är också ett effektivt sätt att möta människors behov och de utmaningar vi står inför på ett mer långsiktigt sätt.

En strategisk förflyttning är därför att Region Sörmland fortsätter främja samtal och samarbete mellan verksamheterna, men gör det smartare och systematiskt så att vi lär av varandra, av andra bibliotek och av användarna.

Förflyttning 2:

Från fokus på biblioteket till fokus på människors liv och behov

Olika typer av bibliotek är tillsammans närvarande i olika skeenden och situationer i människors uppväxt, utbildning, arbetsliv och fritid. Det är när vi arbetar utifrån det perspektivet – att biblioteket är en del av människors liv – som det enskilda biblioteket inte heller blir en isolerad ö. I en omvärld som ständigt förändras så påverkas också sjukvårdspersonalen, museipersonalen och bibliotekarien på folkbiblioteket i sina yrkesroller, såväl som ungdomen och den vuxenstuderanden i sina studier. Biblioteken behöver vara lyhörda för att möta användarnas behov och ändrade beteenden idag och i framtiden, men också proaktiva för att bidra till att kunskap och kultur är tillgängligt även för kommande generationer.

En strategisk förflyttning är därför att Region Sörmland har ett förhållningssätt där biblioteken är en del av människors liv samtidigt som biblioteken har de arbetssätt och den kompetens som krävs för att ligga steget före i tider av förändring.

Förflyttning 3:

Från fysiska rum till stärkta arenor för demokrati

Biblioteken inom kultur och utbildning arbetar aktivt för att människor ska kunna delta i det demokratiska samtalet på jämlika villkor. Genom att stärka barns, ungas och vuxnas medie- och informationskunnighet stärker biblioteken det demokratiska samhällets utveckling. För Sjukhusbiblioteket handlar det om att spela en roll för att skapa en jämlik, resurseffektiv hälso- och sjukvård som baseras på kunskap och evidens. Genom att stödja sjukvårdspersonalen med kunskapsinhämtning och kompetensutveckling som i nästa steg ger vård av hög kvalitet bidrar Sjukhusbiblioteket mer indirekt till det demokratiska samhällets utveckling. Även om det demokratiska uppdraget tar sig olika uttryck för olika typer av bibliotek så är det centrala att biblioteken ger tillgång till fri kunskap och främjar intresset för bildning, kultur och forskning. Det sker i fysiska biblioteksrum, genom digitala tjänster och uppsökande verksamheter där målgrupperna befinner sig.

En strategisk förflyttning är därför att Region Sörmland rustar biblioteken att kunna agera i enlighet med att biblioteken är större än de fysiska rummen och har de arbetssätt som krävs för att vara stärkta arenor för demokrati.

Förflyttning 4:

Från fokus på böcker till fokus på läsning och lärande

Människor som tar del av forskning, kultur och berättelser kan vidga sina perspektiv på sig själva och i sin yrkesroll, på världen och människorna i den. Skiftet från den tryckta boken som norm till att i stället inkludera alla slags format behöver ske brett för att kunskap ska bli mer tillgängligt för alla utifrån deras behov, arbetssituation och drivkrafter. För vissa av biblioteken handlar det om att öppna fler vägar till läsningen och berättelserna, medan det för andra bibliotek handlar om vägarna till vetenskaplig information eller källmaterial. Till exempel främjar Sjukhusbiblioteken en mer evidensbaserad vård genom att möjliggöra för regionanställda att ta del av ny forskning. Skolbiblioteken å sin sida kan utveckla det läsfrämjande arbetet i skolan för att genom läsförståelse och läslust hjälpa människor i sina studier såväl som att vara delaktiga i samhället. Allt detta kan ske genom att ta bort hinder för läsningen, minska trösklarna för att bygga en kunskapsbaserad verksamhet och tillgängliggöra vetenskap, kulturarv och berättelser snarare än att fokusera på medieformat.

En strategisk förflyttning är därför att Region Sörmland fokuserar på att skapa tillgång till läsningen och gör det lätt att lära oavsett om det sker inom studier, på fritiden eller som kompetensutveckling i arbetslivet.

Bibliotekssamverkan för ett hållbart Sörmland 2030

För att biblioteken ska fungera som en gemensam resurs för såväl invånare som för andra behöver regionens bibliotek hitta fler former för att samverka. Den första förflyttningen är också grunden för riktningen framåt. Det innebär att regionens bibliotek utvecklar samverkan med utgångspunkt i de tre andra förflyttningarna. Eftersom samarbete och samordning bygger på att alla deltar och har en samsyn om vad som behöver göras kan regionens bibliotek på så sätt stärka och utforska dessa områden tillsammans, vilka alltså handlar om:

- biblioteken som självklara i människors liv och yrkesutövning
- biblioteken som stärkta arenor för demokrati
- biblioteken som möjliggörare av läsning och lärande under studietiden, på fritiden och i arbetslivet.

För att biblioteken till år 2030 ska ha utvecklat samarbetsformerna med användarna i fokus är det därför centralt att dela kunskap och utbyta erfarenheter i olika meningsfulla konstellationer. Inom biblioteksområdet pågår också redan samarbete och nätverkande som går att bygga vidare på för att åstadkomma detta. I alla regionens bibliotek finns också erfarenheter, kompetenser och goda exempel som kan gynna fler om de blir mer kända och använda. Genom att samverka kan vi också utveckla och sprida arbetsmetoder som gör biblioteken mer tillgängliga och relevanta för fler.

Biblioteken inom skola och utbildning utgör ofta en väldigt liten del av skolornas verksamheter, vilket gör samarbete med andra till en förutsättning för att kunna göra bättre skolbibliotek. Biblioteken är en stödfunktion för dem som utbildar sig, men också en expertfunktion för läsfrämjande arbete såväl som för medie- och informationskunnighet. Skolorna har ofta begränsade möjligheter att bemanna biblioteket tillräckligt för att kunna vara den expertfunktionen, men genom långsiktig och ibland även formaliserad samverkan över verksamhets- och organisationsgränser kan kompetenser tas tillvara bättre.

Biblioteken som främst arbetar med professionsutveckling och professionsstöd är en stödfunktion i yrkeslivet och har en gemensam utmaning när det gäller att nå ut till sina användare. Genom att samarbeta mer kring hur biblioteken kan möta och involvera sina målgrupper tar regionen bättre tillvara på bibliotekens olika kompetenser och sammanhang. Biblioteken kan också stödja varandra att hitta bättre lösningar på de utmaningar i den digitala utvecklingen som verksamheterna delar, men också för att driva en inkluderande biblioteksutveckling. Det kan ske genom att utveckla samarbetet kring att tillgängliggöra och förbättra fri kunskap på digitala arenor. Tillsammans kan också sjukhusbiblioteken, den regionala biblioteksverksamheten och museibiblioteket främja beslut som baseras på kunskap, kulturarv och forskning på ett mycket bredare sätt i regionen.

För alla regionens bibliotek är att få utbyta erfarenheter med samma typ av bibliotek viktiga. Genom att förbättra eller utöka samarbeten med andra sjukhusbibliotek, med andra regionala biblioteksverksamheter, skolbibliotek eller med andra specialbibliotek kan biblioteken stötta varandra att ligga steget före i relation till vad användarna behöver. Det kan också vara viktigt att samverka mer med andra typer av bibliotek som har närliggande eller överlappande uppdrag. För flera av biblioteken handlar det också om att samverka med andra bibliotek och aktörer för att utveckla hur olika regionala och nationella system kan integreras med varandra på bästa sätt.

Genom att samverka långsiktigt kan vi vara en attraktiv biblioteksregion där biblioteken är rustade för snabba omvärldsförändringar. Vi ökar även kapaciteten att driva utvecklingen i det nationella bibliotekslandskapet. Genom att biblioteken samverkar blir de även en mer självklar del av Region Sörmlands arbete med hållbar utveckling.

Bibliotek inom skola och utbildning

Eftersom skolorna i regionens regi har olika målgrupper och uppdrag skiftar också skolbibliotekens utmaningar och behov. Det beror också på att biblioteken är olika mycket utvecklade och vilken typ av kompetenser som finns i verksamheterna. Men det finns också gemensamma utmaningar och behov. Det gäller inte minst att kunna bedriva skolbibliotek med knappa resurser och på bästa sätt samarbeta med de kommunala folkbiblioteken. Av skolorna som drivs i regionens regi är det exempelvis bara Öknaskolan som har en skolbibliotekarie anställd. Eskilstuna folkhögskola har en personal som är ansvarig för biblioteket.

Både på Öknaskolan och de två folkhögskolorna behöver biblioteken stärka elevernas medie- och informationskunnighet. När det gäller läsning har Öknaskolans bibliotek ett aktivt arbete kring läsfrämjande för eleverna. På folkhögskolorna och Dammsdal skola behöver biblioteken resurser och mer kompetens för att kunna stötta arbetet med läsfrämjande för eleverna. På folkhögskolorna är många elever läsovana, vilket är en utmaning som skolorna kan möta genom att biblioteken tar en aktiv del i undervisningen. De som arbetar inom skolorna behöver också kompetensutveckling inom både läsfrämjande och medie- och informationskunnighet.

Alla fyra verksamheter behöver arbeta med biblioteket som fysisk plats i skolorna. Där har Öknaskolans bibliotek en utmaning i att fungera både som en plats som hänger med i tiden och en plats för lugn och reflektion. För att fånga upp eleverna och skapa intresse för biblioteket är det viktigt att skolan fortsätter ha en bibliotekariekompetens där målgruppen finns – både i biblioteksrummet och på andra fysiska platser på Öknaskolan, men också på digitala arenor.

Det är en stor utmaning för Dammsdalskolan att eleverna har skiftande behov och att det också är svårt att förutsäga hur dessa behov kommer att se ut på både lång och kort sikt. Eftersom skolan i dagsläget inte har någon biblioteksansvarig blir arbetet med att skapa intresse för biblioteket och läsningen beroende av medarbetarnas personliga engagemang. För att kunna tillgodose elevernas behov är skolan också beroende av folkbiblioteket i kommunen – både vad det gäller bibliotekariekompetens och tillgång till litteratur.

Från fokus på biblioteket till fokus på människors liv och behov

Biblioteken som finns inom skola och utbildning kan göra denna förflyttning genom att utveckla arbetssätt som stärker hur biblioteken ska fungera både som fysisk plats och som självklar del i elevernas lärande och lärarnas undervisning. Det senare förutsätter att biblioteket på ett strukturerat sätt arbetar uppsökande utanför bibliotekets fysiska rum. För att ytterligare bidra till förflyttningen kan Dammsdals skola, Öknaskolan, Eskilstuna folkhögskola och Åsa folkhögskola arbeta mera systematiskt med biblioteket som ett nav för skolan, eleverna och medarbetarna. Detta för att skolbiblioteken ska kunna möta målgruppernas behov så att alla elever får jämlik tillgång till information och litteratur, men också för att kunna bidra till en bättre utbildning för varje individ.

Från fysiska rum till stärkta arenor för demokrati

Med rätt förutsättningar kan ett bibliotek stärka demokratin och bidra till att barn, unga och vuxna får en god utbildning. En grundläggande del i biblioteksarbetet är inkludering och tillgänglighet för att alla ska ha jämlika förutsättningar. Det handlar dels om att ge tillgång till litteratur, kunskap och information, dels om att anpassa bibliotekets verksamhet utifrån individens enskilda behov. För att stärka biblioteket som en arena för demokrati behövs ett aktivt arbete med bestånden så att målgrupperna kan få tillgång till ett relevant utbud av litteratur. Men det behövs också tillgänglighetsarbete för att alla ska kunna ta del av bibliotekens resurser utifrån sina behov och förutsättningar.

Denna förflyttning handlar också om att göra bibliotek till en resurs för att utveckla skolans arbete med medie- och informationskunnighet. Detta för att ge eleverna de kunskaper, förmågor och förhållningssätt som är nödvändiga för att aktivt kunna delta i samhället och i det demokratiska samtalet på ett välinformerat och reflekterande vis.

Från fokus på böcker till fokus på läsning och lärande

Läskunnighet är en pusselbit för att kunna delta i samhället på jämlika villkor. I skolverksamheterna finns behov av att arbeta med läsfrämjande och en viktig del av detta arbete är att öka elevers och medarbetares intresse för läsning. En del av denna förflyttning är en kontinuerlig kompetensutveckling som är både mer grundläggande och fördjupande för personal i skolan kring läsfrämjande arbete och metoder.

Biblioteksverksamheterna behöver också omsätta denna kunskap i arbetet med att utforska och formalisera nya arbetssätt utifrån målgruppernas skiftande behov och förutsättningar. Att arbeta utifrån ett vidgat textbegrepp, alltså att text inte bara är skriven text utan även omfattar andra medier såsom film, ljud och bild, är viktigt för att skapa förutsättningar för alla att kunna ta del av litteratur och berättelser och därmed göra en förflyttning från fokus på böcker till fokus på läsning. Ett välfungerande skolbibliotek gör skillnad för elevernas lärande, och rustar dessutom eleverna för livet.

Bibliotek som arbetar med professionsutveckling och professionsstöd

Sjukhusbiblioteken, Biblioteksutveckling och Sörmlands museums bibliotek har olika uppdrag, målgrupper och behov, men arbetar alla tre primärt med stöd för professionsutveckling genom gemensamt fokus på kunskapsdelning och strävan efter att stötta forskningsorienterade arbets-sätt. Sörmlands museum och Biblioteksutveckling har, som en del av det regionala kulturområdet, liknande utmaningar när det gäller att skapa möjligheter för alla att delta i kulturlivet och utveckla sina skapande förmågor.

En gemensam utmaning för alla tre verksamheterna är att nå ut till och vara tillgängliga för användare i hela regionen. Sörmlands museum skulle också kunna göras tillgängligt för en bredare målgrupp om det fanns bättre infrastruktur och resurser. Biblioteksutveckling behöver bli en mer självklar del i folkbibliotekens lokala verksamhetsutveckling medan Sjukhusbibliotekens utmaning bottnar i att bli en mera integrerad stödfunktion för hälso- och sjukvårdens personal. Både Biblio- teksutveckling och Sjukhusbiblioteken behöver tydliggöra för sina målgrupper vad verksamheterna gör och kommunicera sina inriktningar så att användarna på bästa sätt kan ta del av det stöd och de tjänster som erbjuds.

Biblioteket är en integrerad, men liten del av Sörmlands museum. Det påverkar bibliotekets möj- ligheter att frigöra tid och resurser för att se över innehåll och källor till respektive samling. För Sjukhusbiblioteken är det en utmaning att balansera arbete med digitala resurser, att arbeta nära vården där målgrupperna befinner sig och att bemanna det fysiska biblioteket. För att möta den digitala utvecklingen har både Sjukhusbiblioteket och Sörmlands museums bibliotek också ett behov av att stärka kompetensen för att kunna ge bättre tillgång till kunskapen som finns i samlingarna. Det finns också stora behov av att kommunicera och synliggöra det digitala bestånd som biblioteken erbjuder och hur det kan användas. En annan stor utmaning för alla tre verksamheterna är att se till att system och digitala lösningar samspelar och att användarna har lätt att nå och använda dem. Biblioteksutveckling har en utmaning i att de digitala bibliotekslösningarna inte är tillräckligt bra för att folkbiblioteken ska kunna fullfölja sina uppdrag. För Sjukhusbiblioteken kan det exempelvis handla om att göra det lättare att få åtkomst till databaser och forskningsartiklar. För Sörmlands museums bibliotek saknas nationella gemensamma lösningar för digitalisering och förvaring för framtiden.

Från fokus på biblioteket till fokus på människors liv och behov

Biblioteken som stöttar och möter människor i deras arbetsliv kan göra denna förflyttning genom att vara en mer integrerad del av sina respektive användares vardag och yrkespraktik. Därför är det viktigt att fortsätta utveckla arbetssätt som bidrar till detta och prioritera användarcentrerade metoder, innovation, strategisk omvärldsbevakning och inkluderande kommunikation. Detta för att också öka förståelsen för vad just dessa bibliotek kan göra för sina användare och för regionen.

För att ytterligare bidra till förflyttningen behöver biblioteken fördjupa samarbetet, internt och externt, för att skapa bättre digitala helhetslösningar. Det kan öka tillgången till bibliotekens sam- lingar, kulturarv och fri, öppen kunskap som användarna smidigt kan nyttja där de befinner sig. För Sörmlands museum är det också aktuellt att hitta former för att nå ut till fler i regionen. Inte minst att göra biblioteket till en arena där skolor och föreningar kan inhämta kunskap.

Från fysiska rum till stärkta arenor för demokrati

Biblioteken som arbetar med professionsutveckling behöver bidra till demokratiska förflyttningar i det digitala landskapet och främja en digital utveckling som ger bättre tekniska lösningar och mer användarvänliga gränssnitt. Här ingår att öka tillgången och tillgängligheten till bibliotekens samlingar såväl som till kunskaps- och kulturarv på de arenor där användarna befinner sig. För att ännu bättre kunna arbeta utvecklingsdrivet behöver biblioteken aktivt utveckla den egna kompetensen, men också ha resurser för att forma och omforma bibliotekets arbetssätt.

En del av denna förflyttning är att Biblioteksutveckling behöver driva regional biblioteksutveckling utifrån en medvetenhet om sårbara grupper och på sätt som bättre leder till ökad likvärdighet och tillgänglighet till folkbibliotek i Sörmland. I det ingår att främja att bibliotekens metoder och kompetens utvecklar det demokratiska samtalet på digitala arenor. Det ingår också att tillsammans med folkbiblioteken arbeta för ökad inkludering och normkritiskt bemötande.

Sörmlands museum kan genom förflyttningen fokusera på att göra kopplingarna mellan museisamlingarna och biblioteket tydligare. Ett sådant fokus skulle tillsammans med ett bättre samarbete med andra bibliotek i regionen öka kännedomen om dels det gemensamma utbudet av litteratur och andra biblioteksresurser, dels den gemensamma kompetensen i Sörmland.

För Sjukhusbiblioteket är det av vikt att fortsätta utveckla arbetet att stödja hälso- och sjukvården så att de som är anställda i regionen vet vilken information och forskning som finns och hur de kan få tillgång till den. Sjukhusbiblioteket kan både underlätta kritiskt tänkande och möjliggöra att nya rön omvandlas till praktisk handling, genom att proaktivt samordna och utveckla verktyg, så som databaser, utbildningstillfällen och metoder.

Från fokus på böcker till fokus på läsning och lärande

För alla biblioteken handlar det om att sätta läsningen, lärandet och möjligheten till kompetensutveckling i relation till de digitala och tekniska utmaningarna, samt dra nytta av och möjliggöra en enkel tillgång till de digitala resurserna. Sörmlands museum behöver fortsätta arbeta med att samla in och digitalisera material. Det handlar också om att tillgängliggöra litteratur och källor på pedagogiska sätt för användarna. Sedan några år har Biblioteksutvecklings samling av samtida sörmländsk skönlitteratur flyttat in på museets bibliotek. En del av förflyttningen kan vara att fortsätta den typen av satsningar för att skapa sammanhang och nyfikenhet till läsande och lärande.

Alla tre biblioteken arbetar med att främja lärande genom yrkeslivet. För Sörmlands museum handlar det om att museianställda och forskare ska kunna ta del av innehållet i forskningsbiblioteket och använda informationsteknik i sitt lärande. Sjukhusbiblioteket har inget läsfrämjande uppdrag utan här är en del av förflyttningen snarare att hjälpa personalen inom hälso- och sjukvården att lära sig bibliotekens digitala resurser och hur biblioteket kan stödja hälso- och sjukvården. Detta genom att fortsätta bidra till att personalen kan ta del av nya forskningsrön som ett sätt för lärande och kompetensutveckling.

För Biblioteksutveckling finns också en särskild dimension eftersom verksamheten har uppdrag kring litteraturutveckling och läsfrämjande. Det är av vikt att fortsätta arbetet med att stötta folkbiblioteken och andra förmedlare att ta bort hinder för läsning bland de grupper som är prioriterade i bibliotekslagen. Detta genom att främja en utveckling där det centrala inte är boken utan tillgången till litteratur på många språk och möjlighet att läsa utifrån sina förutsättningar. Det handlar därmed om att systematiskt stötta med metoder och kompetensutveckling kring läsning, skrivande och livslångt lärande.

Genomförande och uppföljning

I biblioteksplanen beskriver vi vad som behöver göras, men inte hur. Biblioteksplanen kräver kontinuerlig uppföljning under de fyra år som den gäller för att längs vägen utvärdera om och hur de enskilda verksamheterna följer den riktning som pekas ut genom de strategiska förflyttningarna. För att göra detta kommer biblioteksplanen årligen att följas upp i varje verksamhet. Dessutom gör Region Sörmland en gemensam uppföljning under år 2026.

Biblioteksplanen följs upp årligen i varje verksamhet

Region Sörmland följer upp planen årligen på verksamhetsnivå. Detta sker inom ordinarie process för verksamhetsplanering och verksamhetsuppföljning. Det innebär att varje verksamhet beskriver arbetet med biblioteksplanen i verksamheternas handlings- och kvalitetsplaner.

Gemensam uppföljning i halvtid

Region Sörmland inleder arbetet med att ta fram nästa biblioteksplan under år 2026. I samband med detta följer verksamheterna tillsammans upp biblioteksplanen på ett övergripande plan utifrån frågeställningar som:

- Rör vi oss i utpekad riktning?
- Sker arbetet med de strategiska förflyttningarna i en rimlig takt?
- Är biblioteksplanen utformad på ett ändamålsenligt sätt?

Detta arbete blir också utgångspunkten för en nulägesanalys och önskvärda förflyttningar i Region Sörmlands kommande biblioteksplan. Verksamhetschefen för Biblioteksutveckling tillsammans med bibliotekschefen för Sjukhusbiblioteken ansvarar för att uppföljningen blir gjord.

Eftersom en ny biblioteksplan redan ska vara beslutad i samband med planperiodens slut följer Region Sörmland inte upp planen på övergripande nivå efter planperioden. Däremot uppmuntras de verksamheter som omfattas av biblioteksplanen att göra en egen uppföljning och analys med utgångspunkt i planperiodens verksamhetsberättelser.

En process med fokus på samarbete

Region Sörmlands biblioteksplan 2024–2027 antogs av Regionfullmäktige 2023-10-24. Nedan beskriver vi kort vägen dit och återknyter till den tidigare gällande biblioteksplanen.

Återblick på förra biblioteksplanen

I Region Sörmlands biblioteksplan 2019–2023 fokuserade vi på att bygga samarbeten. Under planperioden har Biblioteksutveckling Sörmland och Sjukhusbiblioteken i Sörmland arbetat aktivt med att utforska sitt samarbete, bland annat genom gemensam kompetensutveckling och att tillsammans arbeta fram biblioteksplan 2024–2027. I den tidigare biblioteksplanen identifierade vi också fem utvecklingsområden. Det är fortfarande aktuellt att Region Sörmland satsar på både bättre samarbetsformer och att det finns tillräckligt med bibliotekspersonal. Detta för att biblioteksplanen ska bli bästa möjliga verktyg för att utveckla hela biblioteksverksamheten i Sörmland.

Processen för att ta fram biblioteksplanen

Biblioteksplan 2024–2027 bygger på en process med fokus på dialoger och workshops där medarbetare, chefer, användare och samarbetsparter deltagit. Vi har haft fokus på ett hållbart Sörmland 2030. Biblioteksutveckling Sörmland äger processen, men har genom en styrgrupp och arbetsgrupp utformat arbetet tillsammans med Sjukhusbiblioteken i Sörmland. Dessa två verksamheter hade även en inledande gemensam workshop där alla medarbetare deltog. Syftet var att skapa samsyn och förutsättningar för samarbetet. Med hjälp av metoden Lego Serious Play diskuterades omvärldsfaktorer, utmaningar och möjligheter utifrån både nuläget och ett framtidsscenario. Lego Serious Play har även använts under delar av datainsamlingen.

Arbetsgruppen har haft dialoger med övriga verksamheter som ingår i biblioteksplanen. Verksamheterna har i flera steg även involverats för att komma med respons. Arbetsgruppen har också genomfört intervjuer med intressenter utanför Region Sörmland. Detta för att fånga upp bibliotekens roll i Sörmland i ett utifrån-perspektiv. I arbetet har även folkbiblioteken involverats genom två workshops, varav den ena med bibliotekschefer och den andra med medarbetare. Dessutom har existerande användarundersökningar studerats för att fånga in olika perspektiv. Arbetsgruppen har även gäststat Funktionsrätt Sörmlands ordförandemöte för att berätta om arbetet med biblioteksplanen.

Arbetsgruppen har i flera steg analyserat det insamlade materialet för att få fram de strategiska förflyttningar som biblioteksplanen beskriver. För att särskilt beakta rättighets- och hållbarhetsperspektivet har strategier inom mänskliga rättigheter och hållbar regional utveckling fått komma med inspel innan planen skickades på remiss. Likaså har planen klarspråksgranskats och bearbetats utifrån granskningen.

Under våren 2023 skickades biblioteksplanen på remiss och Region Sörmland mottog sex remissvar. Inkomna remissvar låg därefter till grund för det slutgiltiga förslaget till biblioteksplan som Kulturnämnden under senvåren 2023 överlämnade till Regionstyrelsen för beredning inför beslut i Regionfullmäktige.

Avrundning

Det finns en styrka i att bibliotek finns inom många arenor i regionen: i hälso- och sjukvården, på skolor och inom kulturen. De olika biblioteken bidrar till regionens utveckling genom att skapa förutsättningar för människors rätt till delaktighet, bildning och utbildning, livskvalitet och möjligheter att delta i kultur och lärande.

“Biblioteket är en trygg plats där man alltid får hjälp av skolbibliotekarien. Det finns ett bra utbud av böcker och det är en härlig och lugn plats.”

Elev på Öknaskolan

Tillsammans gör biblioteken skillnad, och i samverkan gör vi ännu mer skillnad för ett hållbart, livskraftigt Sörmland som präglas av jämlika livsvillkor, livslångt lärande och god hälsa för alla. Som en folkbiblioteksmedarbetare uttryckte det under en workshop kring den regionala biblioteksplanen:

“Vi möter människor och bygger relationer. Det finns ett glapp, särskilt när samhällsinstitutioner monteras ner, där vi har ett behov av att bygga broar och samla människor. Biblioteken öppnar upp för det.”

Med biblioteksplanen vill vi skapa tillgänglig biblioteksverksamhet för alla genom att utveckla Sörmland tillsammans. Under planperioden kommer vi arbeta med att sätta bibliotekens uppdrag och möjligheter i relation till ett hållbart Sörmland 2030. Så vad är Sörmland 2030 utifrån ett bibliotekspektiv? Ett svar kan vara:

“Biblioteket är en trygg plats, välbesökt med relevant utbud och exemplarisk samverkan för att nå hela vägen ut.”

Folkbibliotekschef om biblioteken i Sörmland 2030

Bibliotek är också i sig ett fenomen som förkroppsligar alla de tre dimensionerna av hållbar utveckling. Detta genom att tillgängliggöra kunskap och kultur på ett både cirkulärt och demokratiskt sätt. Genom att ge tillgång till forskning, litteratur och kulturarv kan också människor på sin fritid och i sitt arbete såväl som verksamheter och ledning fatta beslut baserade på bästa tillgängliga kunskap. Ett exempel är hur informationssökning och biblioteksstöd kan stötta i regionens arbete med mänskliga rättigheter:

“För oss har stödet från Sjukhusbiblioteken bidragit till att vi enklare har kunnat säkerställa att barnrättsprövningar grundas på aktuell forskning. I mitt arbete har sjukhusbibliotekarierna varit värdefulla när det gäller kvalitet och bidragit till att medarbetare kan ta välgrundade beslut utifrån barnets bästa.”

Strateg mänskliga rättigheter i Region Sörmland

Region Sörmlands olika typer av bibliotek möter människor i olika sammanhang och roller, olika åldrar och livssituationer. Med den regionala biblioteksplanen tar vi vara på och utvecklar bibliotekens möjligheter på bästa sätt.

“Om samhället vore som biblioteken, så skulle vi leva i en helt annan värld.”

Magnus Dahlstedt, professor i socialt arbete vid Linköpings universitet

Region Sörmland driver biblioteksverksamhet i många former:

- sjukhusbibliotek
- regional biblioteksverksamhet
- bibliotek vid två skolor och två folkhögskolor
- specialbibliotek inom museiområdet.

Dessa bibliotek möter människor på olika platser, i olika sammanhang och roller, i olika åldrar och livssituationer. I biblioteksplanen pekar Region Sörmland ut strategiska förflyttningar som utvecklar biblioteksverksamheten i Sörmland oavsett om biblioteket befinner sig inom verksamhetsområdet hälso- och sjukvård eller kultur- och utbildning. Tillsammans gör biblioteken skillnad för att nå Region Sörmlands vision: "Den öppna regionen – för jämlik hälsa och levande kultur i en hållbar, livskraftig region".